

Срђан Радовић

Етнографски институт САНУ, Београд
srdjan@europe.com

НЕФОРМАЛНИ УЦБЕНИЦИ ИСТОРИЈЕ И ГЕОГРАФИЈЕ: САВРЕМЕНЕ ПОЛИТИКЕ ПРОСТОРА У ИЗГРАДЊИ НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА*

Апстракт: Рад се бави актуелним политикама простора које се спроводе у пост-социјалистичким друштвима, пре свега обликовањем градског текста који означава идеолошку топографију града чија су два централна елемента архитектура и урбана топонимија. Као пример потпуног преконфигурисања градског текста узима се град Приштина који је за мање од двадесет година доживео две потпуне трансформације градске топографије и меморијалног фонда. Примерима и дискусијом идеолошке интервенције и конструкције у домену споменичког и топонимског наслеђа, покушава се делимично осветлити карактер националних политика које дејствују и ван граница градског подручја.

Кључне речи: простор: место, политике простора, споменици, топонимија, Србија: Косово, Приштина.

Културна конструкција простора

У овом раду биће изнесени неколики подаци и тезе везане за актуелне политике простора које се спроводе у тзв. транзицијским друштвима, где су овакве политике посебно присутне у постјугословенским државама и ентитетима у којима након скоро седамдесет година изградње идентитета у оквиру наднационалног (југословенског) оквира долази до посебно интензивног учитавања националног у симболички простор перципиране националне територије. Ово је посебно евидентно у реконфигурацији градског текста, архитектуре и топонимије градова (посебно главних) у регији, те ће се преко оваквих примера покушати одредити неке карактере-

* Овај рад је резултат истраживања на пројекту *Антрополошко испитивање комуникације у савременој Србији*, који под бројем 147021 у целости финансира Министарство науке и технолошког развоја Републике Србије.

ристике савремених идентитетских политика. Један од битних аспеката конструкције идентитета је дискурзивно и идеолошко обликовање простора. Како Кетрин Вердери (Katherine Verdery) наводи, културно-политичка конфигурација простора (уз паралелно дефинисање и интерпретацију времена, историје) неизбежан је концепт при нормализацији и учитавању идеологије у људску свакодневицу (Verderi 2005). Када је у питању концептуализација урбаног простора, упутно је осврнути се на тезе америчког урбаног планера и социјалног психолога Кевина Линча (Kevin Lynch) који извештава да појединци разумеју своје окружење на конзистентне и предвидљиве начине, при чему формирају менталне мапе које се састоје од пет основних елемената (путеви, ивице, области, чворишта и оријентира) и које производе "когнитивни простор" појединца (Lynch 1960). Индивидуални когнитивни процес мапирања тада се базира на три основна поступка: идентификовање оријентира, процесуирање рута, и структурални преглед (Siegel and White 1975, 20). Са значајнијим идеолошким обликовањем простора и постепеним формирањем дељене, социјалне просторне когниције, ови се споменути елементи премештају из сфере индивидуалног сазнавања и прелазе у домен колективног знања, а временом и идентитета. Различите политике простора дириговане од стране кључних играча и физичког и симболичког конципирања и изградње простора настоје да идеолошки овладају што значајнијим бројем просторних менталних мапа код појединаца са циљем идеологизовања свакидашњице становништва.

Оваква стајалишта нас упућују ка концепцијама хуманистичке географије чији је један од централних фокуса истраживања концепт места. *Место* је производ искуства и социјално конструисан феномен, односно значење које је придодато некој локацији (Cresswell 2004, 21). Место је заправо простор који се јавља на нивоу идентитета, док је опозит од места простор, односно локација/локације које се не јављају на идентитетској разини. Хуманистички географи држе да појединци ништа не могу створити пре него што се не нађу у одређеном простору – тај одређени простор је примаран за конструкцију значења и друштва (Cresswell 2004, 32). Амерички географ Ји Фу Туан (Yi Fu Tuan) се посебно осврће на питање на који начин се од (националне) државе ствара *место*, с обзром да држава/нација није искуствено доступна свим њеним припадницима. Да би се велика национална држава представила као конкретно место према којем људи осећају дубоку приврженост, а не само као политичка идеја, морају се употребити симболичка средства. То се на пример постиже путем мапа у атласима и књигама које представљају државу као јасно ограничен и дефинисан ентитет, и оне охрабрују људе да размишљају о својим земљама као о самодовољним и посебним ентитетима (Tuan 1977). Лоцирање нације у одређено сублимирано место, била то представа кроз

географску мапу у атласу, на зиду установе или на телевизијској временској прогнози, или пак метафорична представа кроз споменике, слике, уличне или називе тргова, интимизира грађане са апстрактним феноменом каква је нација. Осим идеолошке конструкције места у одређеном простору, у најновије доба формирају се и тзв. неместа, локалитети који су транзитног карактера, без интензивне повезаности са идентитетом/идентитетима, али не и потпуно лишена културних значења – "неместо никад није место у потпуности – ипак, неместа су мера нашег доба" (Оже 2005, 75-76). Стална транзиција и трансформација простора у место и *vice versa*, те места у неместо и сл, резултат је политика простора које делују са већим или мањим интензитетом. Овакво непрестано просторно учитавање идеологије је посебно присутно у градовима, и то особито главним, и може се рећи да се сваки град може читати као текст, односно да постоји градски текст који подразумева одређену идеолошку топографију града чији су основни елементи архитектура, односно физичке значајке града које се читају као мапа значења, и урбана топонимија, односно средишњи скуп вербалних означитеља у градском простору. Политике простора формирају идеологизоване когнитивне мапе у којима се посебно истичу и меморијална места, а које се формирају физичким и симболичким менаџментом архитектуре и топонимије у садејству са политикама *nation-building*-а и политикама сећања. Оваква културна и идеолошка дидактика осваја што је могуће већи простор претварајући га у пригодно обликовано, можемо рећи, антрополошко место, посебно се концентришући на претходно спомињане централне елементе менталних мапа. У урбаном простору су тако на делу различите и често супротстављене политике простора, које се у процесу конструкције идентитета на допуњују са осталим идентитетским политикама. Међутим, у градовима у којима стицајем одређених околности не постоје компетитивне политике простора (или су изразито слабе), можемо сведочити и тоталном преконфигурирању градског текста и идеолошким освајању готово свих проминентних елемената менталних мапа грађана. Пригодан пример таквог комплетног градског симболичког преображаја могла би бити Приштина, која је у периоду од двадесет година доживела две потпуне трансформације градске топографије и меморијалног фонда и на идеолошкој разини.

Тотална реконфигурација градског текста

У главном граду тадашње САП Косово је са укидањем аутономије 1989. и 1990. године дошло и до истовременог укидања многих дотадашњих идентитетских ознака града које су претходних деценија (које су обележиле физичку и друштвену експанзију града) углавном балансира-

ле између две доминантне етничке заједнице, а које су махом конструисане у складу са владајућом политиком братства и јединства и југословенске социјалистичке идеологије. Од почетка деведесетих година се скуп означитеља из социјалистичке ере рапидно брисао и бивао мењан новим системом идеолошких ознака, и то знатно ефикасније и систематичније него у другим градовима Србије. Најбржи (и најјефтинији) поступак у кројењу градског текста је једноставно преименовање улица које служи јасној политичкој сврси, а што је међу првима елаборирао израелски географ Маоз Азарјаху (Maoz Azaryahu) истраживањем у Берлину, а у јужнословенским етнологијама Дуња Рихтман Аугуштин на примеру Загреба. Именовање улица је, наравно, пре свега административни потез са циљем идентификације и диференцијације појединих улица и омогућавања просторне оријентације унутар насеља (Azaryahu 1996, 312), али истраживања имена улица као система политичких симбола пак указују да се градска топонимија у организованој модерној држави "никад не конституише и не мења спонтано, него је по правилу зависна од политичких идеологија и политичке моћи" (Rihtman-Augustin 2000, 48-49), а циљ јој је, између осталог, и да допринесе стварању пожељне политичке и/или националне свести међу становништвом (Azaryahu 1986, 581). Комеморација у урбаној топонимији, односно комеморативни називи (особа или географских и општих појмова) градских топонима (улица, тргова, паркова итд.) уписују историју и географију у "градски текст" чинећи је интегралним делом људске свакодневице – укључени у свакодневни језик и комуникацију, урбани топоними тако постају активни чиниоци у конструкцији и перцепцији друштвене стварности, чиме трансформишу историју (наоко независну од директне политичке манипулације) у елемент "природног реда ствари", и скривају њен индукван и артифицијелан карактер (Azaryahu 1997, 481). Може се тврдити да постављена улична табла заправо "представља најјефтинију форму споменика" (Light et al. 2002, 136). Тако су у Приштини током деведесетих година прошлог века промењени називи низу градских саобраћајница, а у складу са новом владајућом националном/националистичком концепцијом у Србији и на Косову: трг Братство-јединство је постао трг краља Милутина, улица Братство-јединство постала је улица краља Милутина, улица маршала Тита – Видовданска улица, улица Лоле Рибара – улица Гаврила Принципа, улица Југословенске народне армије – улица Краља Петра I Ослободиоца, итд. Истовремено са упсивањем нове "пожељне", примарно српске, историје и културе, новоуспостављени улични топоними су у овом периоду алудирали и на нову "националну географију", те су на улице Приштине уведени и географски називи који су са великом фреквенцом били присутни и у медијском дискурсу тих година: Јасеновачка улица, Беломанастирска улица, Вуковарска, Книнска итд, чак и

Српска и улица Српских ратника. Након кратког времена Приштина је на тај начин на симболичко-текстуалном нивоу постала скраћени уџбеник српске националне историје и митологије (са нагласком на косовски циклус) и атлас географије тзв. српских земаља.

Осим топонимијске интервенције, у овом је периоду спроведена и опсежна симболичко-меморијална трансформација града. Пратећи Лефеврове (Henri Lefebvre) концепције, може се тврдити да (национална) држава има примат у социјалној продукцији простора, те ексклузивни монопол у јавној меморијализацији простора, односно подизању и конципирању споменика и спомен места, којом омогућава властиту реификацију и доминацију (Wells 2007, 140). Овакве се политике спомен места и споменика, те њихове функције, најјасније могу ишчитати на примеру комеморативне интервенције у кругу кампуса Универзитета у Приштини у центру града. Наиме, у универзитетском кругу остварена је најсистематичнија преобразба антрополошког места са јасним политичким набојем. Некадашњи центар ранијих побуна албанских студената и, како се у тој епохи службено прокламовало, иредентизма на Косову, са нестанком (односно избацивањем) албанских студената и наставника, и дефинитивном трансформацијом овог универзитета у једнонационалну образовну установу, требало је и симболички преместити на властити, владајући идеолошки колосек што се постигло и меморијалном интервенцијом у кругу факултета. Испред улаза у Филозофски факултет постављен је споменик Вуку Караџићу, испред улаза у Покрајинску и универзитетску библиотеку кип Петра Петровића Његоша, а читав кампус и центар града надвисило је градилиште цркве Христа Спаситеља, потенцијалног градског оријентира. Симболички и политички, некадашње перципирано је-згро албанског иредентизма преображено је и у меморијалном смислу у жељени ареал српске духовности и културе, са амбицијом трајног верификовања споменичком и грађевинском интервенцијом у простору. Међутим, испоставило се да је трајност овог просторног реконфигурисања била илузија. Наиме, са уласком НАТО снага на Косово 1999. године, ове је споменике и објекте задесила можда и очекивана судбина: обе статуе су промптно демолиране те накнадно уклоњене, а градилиште цркве је под сталном паском полицијских снага са циљем спречавања њеног дизања у ваздух и даље деструкције. Више него очигледно, приштински Албанци ове објекте нису доживљавали као споменике културе већ политичке симболе. Занимљиво је да сличан анимозитет становништва након 1999. г. није показан према апстрактним споменицима из социјалистичке епохе попут споменика посвећеном братству и јединству на некадашњем централном градском тргу, те споменика на партизанском спомен гробљу. Меморијали из овог периода нису били објект физичке деструкције, али су честа жртва графита и писаног скрнављења, што је пак

сасвим у сагласју са општим постјугословенским трендом по питању незваничног односа према материјалној баштини Другог светског рата и социјализма. Готово ироничним обратом, на месту где је некада стајао кип Вука Караџића, постављене су бисте Адема Јашарија и једанаест других припадника Ослободилачке војске Косова. Слично као приликом дефинитивног укидања аутономије, и дефинитиван одлазак српских власти из Приштине означио је ново кројење градског текста.

На место, сада углавном порушених, споменика требало је подићи ново споменичко наслеђе које би сведочило о историји и култури сада већ неког другог народа. Занимљиво је уочити које су најистакнутије тачке споменичког обликовања градског текста у новим околностима у Приштини. Два средишња нова споменика у граду постали су кип Скендербега, те статуа Мајке Терезе у главној градској улици. Ова два лика из албанске и светске историје нису случајно узети за приоритете при новој меморијалној интервенцији у простору града, чак и пре постављања бисте Адему Јашарију, тренутно најистакнутијем лику идентитетског *nation-building*-а на Косову (Di Lellio and Schwandner-Sievers 2006). Осим што Скендербег представља класичну митску патријархалну фигуру албанског народа, а Мајка Тереза новоспознат симбол на првом месту хетерорепрезентације Албанаца, они су такође и неупитни дељени национални симболи за Албанце у различитим државама. Промптно подизање кипова овим историјским фигурама произашло је можда пре свега из принципа репликације идеолошке мапе центра ка периферији. Наиме, у главном граду Албаније од раније постоје централно постављени споменици Скендербегу (на централном тиранском Тргу Скендербег) и Мајци Терези (на другом највећем тиранском тргу, Тргу мајке Терезе). По готово пресликаном обрасцу, коњаничка статуа Скендербега у Приштини се нашла на новооформљеном Тргу Скендербег, а кип мајке Терезе постављен је уз централну приштинску улицу названу по њој након 1999. године (а која је раније носила име Видовданска, а још раније Маршала Тита). По истом принципу, и у Скопљу, у делу града на левој обали Вардара, подигнута је коњаничка статуа Скендербега, а у центру града кип Мајке Терезе (с тим да треба нагласити да је Мајка Тереза рођена Скопљанка, па је то можда ипак одлучујући мотив за меморијализацију ове нобеловке у македонској престоници која је остварена и подизањем спомен дома који јој је посвећен). Такође, један од три приштинска булевара преименован је у *Bulevardi Dëshmorët e kombit* (Булевар жртава за народ, палих бораца), понекад означен и као *Bulevardi i Dëshmorëve*, као чита реплика средишње тиранске улице истог имена. Овај систем пресликавања меморијалне и топографске градске мапе у троуглу Тирана-Приштина-Скопље ипак није оригиналан, а није ни први у земљама регије. Много пре Приштине и Скопља принцип симболичког транспоновања нацио-

налне метрополе на периферију, примењен је на пример у (Западном) Мостару који се у јеку политике топонимске верификације перципира-них националних територија у БиХ између осталог окитио парком Зри-њевац (по угледу на средишњи загребачки парк) и Тргом хрватских ве-ликана (што је био привремени назив Трга жртава фашизма у центру За-греба који се од 2000. године поново зове тако – у Мостару и даље пак постоји Трг хрватских великана), а истовремено Кнез Михаилове улице ничу у низу градова у Србији по угледу на најелегантнију београдску променаду. Занимљиво је да је симболичко топонимијско повезивање са националном престоницом у Приштини током деведесетих извршено именовањем низа улица по називима београдских градских и приград-ских општина (Вождовачка, Звездарска, Барајевска, Батајничка итд. – го-тово свака београдска општина и веће приградско насеље имали су своју улицу у Приштини).

Осим споменичке, Приштина је у новим околностима доживљавала и рапидну топонимијску трансформацију.¹ На сличан начин као и десетак година пре тога, Приштину је заплуснуо општи талас преименовања улица који је био једнако свеобухватан као и онај претходни. Штавише, готово да се ради о поновљеној ситуацији: етнографски је готово неверо-ватан податак да је до 1999. г. топонимијским инжењерингом Милоше-вићевих власти укупно десет улица било названо по Албанцима, а да се након тога ситуација тек изокренула, и да је под новом влашћу број ули-ца названих по Србима и Црногорцима био исти толики – тачно десет. Могуће да је у питању била и свесна намера и одлука нових владајућих елита. Упутно је видети који су то познати Срби и Црногорци задржали имена улица, а који их и први пут добили. Улице су у Приштини тако за-држали Михајло Пупин, Светозар Марковић, Димитрије Туцовић, Сте-ван Мокрањац и Лазар Вучковић, а први пут су улице назване по њима добили Никола Тесла, књижевник Радован Зоговић, предратни комуни-ста Коста Новаковић, класични филолог и академик САНУ Милан Буди-мир, те песник Војислав Данчетовић. Занимљиво је осврнути се на крат-ко који ликови из српске и црногорске политичке и културне историје су сматрани као прикладни за "останак" или "увођење" међу приштинске топониме. Осим светских великана техничких наука попут Тесле и Пу-пина, истичу се српски књижевници са Косова (Вучковић и Данчетовић), те Радован Зоговић који је у свом циклусу песама "Дошљаци" (иницијал-но објављеном 1937, а у проширеној верзији под насловом "Пркосне

¹ Подаци о новим (и делимично старим) називима улица и тргова у Пришти-ни, те назива градских квартова, нађени су на званичној мрежној страници Оп-штине Приштина (Komuna e Prishtinës) – Lista e emërtimeve të rrugëve të Prishtinës, на URL: www.prishtina-komuna.org.

строфе" 1947. године) описивао подређен положај албанског сељаштва на Косову у предратној Југославији. На сличном фону су и мотиви (пре)именовања улица по класицима српске социјалистичке мисли: осим Светозара Марковића, српско-албанским односима су се у својим списима директно бавили Димитрије Туцовић (аутор књиге "Србија и Арбанија: један прилог критички завојевачке политике српске буржоазије", први пут објављене 1914. године) и Коста Новаковић који је критички писао о међуратној политици према Македонији и Косову (занимљиво је да улица названа по Кости Новаковићу постоји и у Скопљу). Као "улазница" на листу топонима у најновијем периоду је по свему судећи често пожељна недвосмислена јавна активности која проминентне неалбанске историјске личности смешта у опозицију преовлађујућој политици српских елита према Косову у 20. веку (изгледа да неутралност није довољна). Додуше, слично се може рећи и за политику за време Милошевићеве власти – од тек неколицине несрпских личности које су током деведесетих имале своју улицу у Приштини, прилику да има своју уличну таблу добио је Сејдо Бајрамовић, косовски члан Председништва СФРЈ изабран од стране Народне скупштине Републике Србије 1991. (некадашња улица Сејде Бајрамовића сада се зове Енвера Берише).

Такође, тренутно је у току и процес преименовања појединих градских насеља и квартова са неалбанским називима, те је тако Врањевац назван *Kodra e Trimave/Kodër Trimave*, Панађуриште – *Dodona*, Велика Ровина – *Mati*, Драгодан – *Arberia* а раније неозначени квартави преименовани су у *Ilirida*, *Çamëria* (Чамрија) и *Kalabria*. На мапу града као да се преселила и импровизирана историјско-географска мапа Јужне Европе: читав низ кварталских топонима означава историјске или савремене етнониме, те покрајине и локалитете који асоцирају на албански народ или означавају географске одреднице његовог некадашњег или актуелног распрострањања. Као што је од почетка деведесетих мапа Приштине представљала мали атлас "српских земаља", новим обртом идеолошко-топографске логике, она је овај пут постала атлас "албанских земаља". Консеквентно, нестале су Книнска, Вуковарска, Београдска, Нишка и остале улице које су комеморисале места и локалитете из Србије и других постјугословенских земаља, а инсталирани су (а каткад и задржани) топоними који подсећају пре свега на Републику Албанију - *rruga Tirana* (Тиранска улица), *rruga Vlora* (Валонска), *Kruja* (Кројска), *Shkodra* (Скадарска), или пределе настањене Албанцима – *rruga Presheva* (Прешевска улица), *Tivari* (Барска), *Plava* (Плавска) и сл. Промене уличног назива тако постају очигледан историјски документ политичких и друштвених промена у одређеном подручју. Тако називање некадашњег централног приштинског Трга братство-јединство по средњовековном српском краљу Милутину током деведесетих,

јасно сведочи о карактеру политике међунационалних односа на Косову у то доба. Након НАТО интервенције и одласка српских власти са Косова 1999. године, овај трг је поново променио име – постао је Трг Адема Јашарија (*Sheshi Adem Jashari*). Символички пут централног градског топонима од социјалистичке (југословенске) пароле, преко средњовековног (српског) краља до националног (албанског) борца (а са друге стране виђеног као терористе), јасан је барометар друштвене промене и стања међуетничких и политичких односа током пола века (Радовић 2009, 41). Не само да овакве промене указују на историјску динамику одређеног града и друштва, већ оне и концизно приказују садржај и партикуларне националне и/или политичке дидактике. Посматра ли се систем топонима централних повезаних приштинских саобраћајница, које чине средишњу жилу куцавицу града и просторе највеће флукуације грађана, може се тачно лоцирати идејни национални и политички систем који се промовише код грађана. У завршним годинама социјалистичке епохе, грађани Приштине су се кретали централном рутом: Улица Братство-јединство – Трг Братство-јединство – Улица маршала Тита – Улица ЈНА – идеолошки означитељи су се недвосмислено обраћали свим етничким заједницама града у складу са политиком националног баланса у окриљу југословенског социјалистичког система. Иста та улична путања је током деведесетих година прошлог века гласила: Улица краља Милутина – Трг краља Милутина – Видовданска улица – Улица краља Петра I Ослободиоца, и овде је улична топонимија служила као својеврсна "тапија" на косовску територију са искључивим освртањем на Средњи век и укључивање Косова у Србију након Балканских ратова. У овом веку пак, поменута траса је означена као: Улица ОВК – Трг Адема Јашарија – Скендербегов трг – Булевар Мајке Терезе – Булевар Била Клинтон. Довољно егзактно, улични називи попут кључних речи репрезентују језгро претпостављеног националног идентитета, општеалбанског преко дељених симбола попут Скендербега и Мајке Терезе, те партикуларног косовског путем осталих.

Од мапе града до мапе нације

На исти начин као што се карта града Приштине почела трансформисати на идеолошком нивоу у итинерер албанске националне идеологије, исто се може тврдити, можда још и у већој мери, и за карту Косова. Интензиван је процес опште промене урбонима, односно назива градова и појединих насеља на Косову, где су у одређеним општинама ове промене већ верификоване, а у неким за сада само предложене. На делу је преовлађујући процес промене назива градова са именима чији је назив на албанском језику очевидно српског или словенског порекла,

те су промењени називи, или је предложена промена, за низ градова: Србица је тако постала *Skenderaj*, Ђенерал Јанковићу (на албанском *Gjeneral Jankoviq*) је враћено име са почетка 20. века *Han i Elezit*, Глоговац (*Gllogovc*) је постао *Drenas* (по регији Дреница у којој се налази), Исток (*Istog*) – *Burim* (што је преведено значење појма исток, извор на албански), Ново Брдо (*Novobërda*) – *Artana* (где *artë/arta* на албанском значи *златан/на* чиме ново име асоцира на рударску прошлост града), Косовска Каменица (*Kamenicë*) – *Dardana* (по античком етнониму), Лепосавић (*Leposaviq*) – *Albaniku*, Облић (*Obiliq*) – *Kastriot*, а Сува Река (*Suhareka*) би требала да добије име *Theranda* по античком називу не Суве Реке, већ суседног Призрена. На овај начин географска карта Косова трансформише се у дидактичку мапу албанске националне идеологије, сасвим у складу, и као актуелан и концизан пример и доказ за Yü Fu Tuan-ову тезу о сублимирању нације на просторно и симболички обухватљив и схватљив облик, која у косовском случају емергира не само као репетитивна представа о самодовољном просторном ентитету, који се осим репродукције мапа у овом актуелном *nation-building*-у остварио и кроз стављање контура Косова на нову заставу, већ и као систематски топонимски и идеолошки обрађена значењска мапа попуњена ексклузивно националним и историјским симболима. Овакав поступак политичког кројења земљописа, макар се истицао актуелношћу и тоталним обухватом, ипак није оригиналан ни на простору Косова. Исти процес преименовања односно именовања косовских насеља десио се и након Балканских ратова и укључења ових области у Србију, када је већ помињани *Han i Elezit* (понекад познат и под назвима Елез Хан, Елезхан) постао Ђенерал Јанковић, Феризовић (*Ferizaj*) – Урошевац, а новооснована насеља су пригодно названа Србица, Обилић итд. Ни садашње косовке, нити некадашње српске политике простора заправо и нису одвише аутохтоне. Уколико би се отишло у суседну Бугарску на пример, путовање би се могло организовати и као линерна тура бугарске политичке историје: читав низ градова именован је по личностима из различитих епоха – средњевековне, по старобугарским кановима и царевима (Исперих, Кубрат, Крумовград, Асеновград итд.), нововековне, из доба стварања националне државе (Левски, Ботевград, Гоце Делчев, Сандански, Раковски и сл.), па чак и најрецентније (Димитровград, Благоевград, Стамболијски...). Читав мањи регистар бугарских владара и револуционара се налази на мапи ове државе која се слободно може читати и као историјски подсетник а не само као географски земљовид. У неколико таласа преименовања бугарских насеља у 19. и 20. веку, циљ оваквих поступака је био мање-више исти као у већ помињаним примерима са Косова: са једне стране декомеморација нежељеног националног (или политичког) топонимског пакета (у бугарском случају нај-

чешће брисање турских или турскофоних урбонима и назива насеља), а са друге комеморација елемената актуелне националне/политичке идеологије кроз новоуведене географске ознаке. Велики број националних држава, поготово млађих, кројио је своју географску, а истовремено и национално-идеолошку мапу, у складу са циљевима својих националних политика, те се географске карте читавог низа земаља могу читати не само као земљописни прикази већ и као национални уџбеници који преко означених топонима сублимирају, приказују те комуницирају историју и идеологију својих земаља. Имајући ово у виду, савремене политике простора у земљама нашег дела Европе, ма колико деловале интензивне и понекад инвентивне, у бити и нису тако оригиналне, а ни савремене.

Литература:

- Azaryahu**, Maoz. 1986. Street Names and Political Identity: The Case of East Berlin. *Journal of Contemporary History* 21/4: 581-604.
- Azaryahu**, Maoz. 1996. The Power of Commemorative Street Names. *Environment and Planning D: Society and Space* 14: 311-330.
- Azaryahu**, Maoz. 1997. German reunification and the politics of street names: the case of East Berlin. *Political Geography* 16/6: 479-493.
- Cresswell**, Tim. 2004. *Textures of Place*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Di Lellio**, Anna, and Schwandner-Sievers, Stephanie. 2006. The Legendary Commander: the construction of an Albanian master-narrative in post-war Kosovo. *Nations and Nationalism* 12(3): 513-529.
- Light**, Duncan, Ion **Nicolae**, and Bogdan **Suditu**. Toponymy and the Communist city: Street names in Bucharest, 1948–1965. *GeoJournal* 56: 135-144.
- Lynch**, Kevin. 1960. *The Image of the City*. Cambridge: MIT Press.
- Ože**, Mark. 2005. *Nemesta*. Beograd: Biblioteka XX vek
- Rihtman-Auguštin**, Dunja. 2000. *Ulice moga grada*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Радовић**, Срђан. 2009. "На путу братства и јединства: идеолошка конструкција и разградња јавних простора". У *Общества – трансформацији – култури*, ур. Ана Лулева, Иванка Петрова, Радост Иванова и Станка Янева, 35-46. София: Етнографски институт с музей – БАН.
- Siegel**, A.W. and S. H. White. 1975. The Development of Spatial Representations in Large-Scale Environments. *Advances in Child Development and Behavior* 10: 10-55.
- Tuan**, Yi Fu. 1977. *Space and Place: The Perspective of Experience*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

- Verderi**, Ketrin. 2005. *Šta je bio socijalizam i šta dolazi posle njega?* Beograd: Edicija Reč.
- Wells**, Karen. 2007. The Material and Visual Cultures of Cities. *Space and Culture* 10(2): 136-144.

Primljeno: 30.09.2009.

Prihvaćeno: 26.10.2009.

Srđan Radović

Institute of Ethnography SASA

**INFORMAL TEXTBOOKS OF HISTORY AND GEOGRAPHY:
CONTEMPORARY POLITICS OF SPACE IN THE CONSTRUCTION
OF NATIONAL IDENTITY**

This paper examines current politics of space pursued in post-socialist countries, particularly reconfiguration of 'city text' which marks ideological topography of the city with two central elements being *architexture* and urban toponymy. City of Prishtina is taken as an example of total reconfiguration of the city text given that it has underwent two complete transformations of urban topography and memorial heritage in less than two decades period. Paper will try to partially highlight the character of national politics and policies which are deployed beyond city limits by stating several examples and discussing the ideological construction and intervention in memorial and toponymic heritage.

Key words: space : place, politics of space, monuments, toponymy, Serbia : Kosovo, Pristina/Prishtina.